

Spreken Nee, ik luister

De voordelen van luistertaal

Nu het Duits in Nederland steeds meer terrein verliest, lijkt het onvermijdelijk dat we straks allemaal Engels zullen spreken met onze oosterburen. Maar het kan ook anders. Op veel plaatsen begrijpen Nederlanders en Duitsers elkaar via 'luistertaal': ieder spreekt zijn eigen taal en begrijpt die van de ander.

Gerda Blees

TECHNISCHE UNIVERSITEIT DELFT

Het schriftelijk examen is 26 april, 28 mei het mondeling. Dat is over ruim een maand.

- Das ist ja nicht schlecht.
- Nee, dat is prima.
- Sechszwanzig ist das?
- Ja.

Hier spreken Peter en Franz, collega's bij het Goethe-Instituut in Amsterdam. Peter is Nederlander, Franz is Duitser. Allebei spreken ze hun moedertaal en hoe vreemd het voor een buitenstaander misschien ook klinkt, ze begrijpen elkaar perfect.

"We noemen dit verschijnsel 'receptieve meertaligheid' of 'lingua receptiva,'" zegt taalwetenschapper Jan ten Thije van de Universiteit Utrecht, "maar toen ik mijn zoon erover vertelde, vertaalde hij dat met 'luistertaal'. Dat is precies wat het is, want om zo te communiceren, moet je de taal van de ander leren 'luisteren'. Geen spreektaal dus, maar luistertaal."

Ten Thije onderzocht in 2004 de Nederlands-Duitse gesprekken tussen Peter en Franz bij het Goethe-Instituut en heeft sindsdien veel over het onderwerp geschreven. "Voor onderzoekers is het tamelijk nieuw, maar in de praktijk bestaat het al heel lang. Een paar eeuwen geleden was het in het Habsburgse rijk zelfs officieel beleid dat mensen uit verschillende gebieden in hun eigen taal tegen elkaar spraken. Tegenwoordig zie je het vooral in internationale organisaties, meertalige families en grensgebieden."

Duitsers en Nederlanders kunnen elkaar verstaan door 'luistertaal'.

■ GELIJKWAARDIG

Luistertaal is interessant omdat het een gelijkwaardige vorm van communicatie is. Ten Thije: "Als in een gesprek een van beiden de taal van de ander spreekt, zal hij zich slechter kunnen uitdrukken, en is hij in het nadeel. En zelfs een lingua franca als het Engels is niet voor iedereen even makkelijk. Bij luistertaal heb je dat probleem niet."

Ten Thije is een van de begeleiders van het onderzoek naar Nederlands-Duitse luistertaalgesprekken dat is uitgevoerd door Roos Beerkens, promovenda bij de Westfälische Wilhelms-Universität in Münster. Ze maakte opnamen van vergaderingen bij overheden en non-profitorganisaties in het grensgebied waarbij deelnemers allemaal hun moedertaal spraken. "Bij één organisatie is dat vanzelf zo gegroeid, maar meestal is het afgesproken, met het argument dat mensen zich in hun moedertaal beter kunnen uitdrukken. En soms is het principe van gelijkheid belangrijk, zoals voor Nederlandse en Duitse provinciebestuurders. In het verleden moesten Nederlanders zich aanpassen aan Duitsers, maar in deze samenwerking zijn ze gelijkwaardig. Dus vinden ze het eerlijker dat iedereen zijn eigen taal spreekt."

Dat dat soms onnatuurlijk voelt, weet ze uit eigen ervaring. "Zelf praat ik ook Nederlands tegen sommige Duitse collega's. Maar vaak heb ik toch de neiging om over te schakelen op

het Duits, vooral als ik denk dat het Nederlands van de ander niet zo goed is als mijn Duits."

■ VERWANTE TALEN

Om een luistertaalgesprek te kunnen voeren, heb je wel wat kennis nodig van de taal van de ander. Bij sommige talen gaat dat vanzelf. Beerkens: "Scandinavische talen zoals het Zweeds, Deens en Noors lijken zó op elkaar dat iemand die een van die talen kent, de andere twee ook begrijpt. In Scandinavië zie je dan ook vaker dat mensen uit verschillende landen in hun moedertaal met elkaar praten."

De verwantschap tussen het Duits en het Nederlands is minder sterk, dus moeten deelnemers elkaars taal op de een of andere manier al kennen. "De mensen in de vergaderingen waar ik naar kijk, wonen in het grensgebied en komen daardoor geregeld in contact met de taal van hun collega's. Maar dan nog zijn er weleens misverstanden die met taalvaardigheid te maken hebben", vertelt Beerkens. "Deelnemers zijn daar erg op bedacht. Door uitspraken samen te vatten en te herformuleren in allebei de talen, lossen ze misverstanden snel op."

Toch hoeft je een vreemde taal in een luistertaalgesprek niet zo goed te kennen als wanneer je hem moet spreken. Wie zelf weleens een gesprek voert in een vreemde taal, weet dat het vaak makkelijker is om de ander te begrijpen dan om een passend antwoord te for-

muleren. Welk taalniveau je precies nodig hebt om luistertaal te kunnen gebruiken, is echter nog niet bekend. "In Utrecht is in september een onderzoeksproject gestart waarin dat wordt nagegaan. Dat onderzoek is gericht op de meertaligheid in Estland", vertelt Ten Thije.

■ SLEUTELWOORDEN

De deelnemers aan de vergaderingen die Beerkens heeft gesproken zijn positief over luistertaal. "Ze vinden het makkelijk dat ze zich in hun eigen taal kunnen uitdrukken, maar ze merken wel dat het veel concentratie vraagt. Elke keer als iemand iets zegt in een andere taal, moet je dat voor jezelf vertalen voordat je kunt reageren. Dat omschakelen kost veel energie."

Een van de manieren waarop deelnemers dat oplossen, is het gebruik van sleutelwoorden. Van die woorden gebruikt iedereen in het gesprek alleen de Duitse of alleen de Nederlandse variant. Beerkens: "Meestal zijn dat centrale begrippen die voor alle aanwezigen een duidelijke betekenis hebben."

Ten Thije ziet op termijn veel mogelijkheden voor luistertaal. Het hoeft volgens hem niet veel moeite te kosten om die te leren toepassen. "Je kunt daarvoor luistercursussen ontwikkelen, waarmee je heel gericht vanuit je eigen taal een andere taal leert begrijpen. Zulke cursussen bestaan al voor leesvaardigheid. Ze leren je om lettergroepen en woorduitgangen in een vreemde taal te koppelen aan die van je eigen taal. Voor luistervaardigheid werkt het hetzelfde, maar dan met klanken in plaats van letters. Zoals de Duitse uitgang *-ung*, die correspondeert met het Nederlandse *-ing*, en de Duitse uitgangen *-keit* en *-heit*, die overeenkomen met het Nederlandse *-heid*. En zulke regels bestaan natuurlijk ook voor andere verwante talen, zoals Spaans en Portugees of Fins en Estisch."

Daarbij moeten mensen ook leren hoe ze kunnen omschakelen naar de 'luistertaalmodus'. Ten Thije: "Als je eenmaal hebt afgesproken om luistertaal te gebruiken, hoeft je daar niet meer over na te denken, maar hoe kom je tot zo'n afspraak? Ook dat moet je leren om luistertaal onder de knie te krijgen." ■

Voor meer informatie zie
www.onzetaal.nl/luistertaal.